

Wstęp

Większość jednostek miejskich to małe miasta i choć ich potencjał ekonomiczny, demograficzny czy społeczny w skali kraju jest nieporównywalny z potencjałem dużych ośrodków metropolitalnych czy nawet grupy miast średnich, to jednak ich rola w sieci osadniczej poszczególnych regionów jest kluczowa. Znaczenie małych miast niegdyś bazowało przede wszystkim na funkcji lokalnej obsługi otaczających terenów wiejskich, zaś podstawą utrzymania dużej części ich mieszkańców było rolnictwo. Zachodzące w drugiej połowie XX w. procesy społeczno-gospodarcze zasadniczo zmieniły uwarunkowania zewnętrzne rozwoju małych miast w Polsce, co w konsekwencji prowadziło do przekształcenia struktury przestrzenno-funkcjonalnej i zagospodarowania wielu z nich. Ostatnie przemiany, m.in. restrukturyzacja polskiej wsi, wzrost zamożności społeczeństwa, mechanizmy rynkowe, działania proekologiczne, upodmiotowienie społeczności lokalnych muszą zaowocować nowym spojrzeniem na małe miasta, które stając się ważnym elementem struktury społeczno-ekonomicznej kraju, będą oddziaływać na rozwój regionalny.

Małe miasta mają bardzo różną historię – niektóre z nich odegrały ważną rolę jako ośrodki administracyjne czy gospodarcze w dawnej Polsce, zaś u podstaw ich degradacji leżały uwarunkowania rozwoju, które pojawiły się w okresie rewolucji przemysłowej XIX w. Całkiem inny charakter mają ośrodki wyrosłe lub przekształcone w cieniu wielkich aglomeracji na bazie przemian gospodarczych zachodzących po II wojnie światowej. Podstawą bytu ekonomicznego wielu małych miast do dziś pozostaje działalność rolnicza.

W nowych uwarunkowaniach społeczno-gospodarczych, które pojawiły się po 1990 r. wiele małych ośrodków miejskich podejmuje próbę przededefiniowania swojej roli i miejsca w strukturze przestrzennej regionu, szukając nowych impulsów rozwoju i szans na poprawę warunków życia społeczności lokalnej. Kluczowe elementy decydujące o powodzeniu tych działań to m.in. właściwa diagnoza warunków zewnętrznych, umiejętność wykorzystania pojawiających się szans rozwoju, mobilizacja 'sił własnych' przez tworzenie, jak najkorzystniejszych warunków do lokalnej przedsiębiorczości i tworzenie struktur wspomagających inicjatywy prorozwojowe. Celem takich działań powinien być nie tyle rozwój tej kategorii miast w aspekcie ilościowym, ile raczej podniesienie jakości życia i atrakcyjności małych miast, poprawa warunków życia i wzrost zamożności ich mieszkańców.

Dobór właściwej strategii opartej na identyfikacji warunków rozwoju i umiejętnym ich wykorzystaniu oraz mobilizacji społeczności lokalnej, będzie mieć decydujący wpływ na miejsce i rolę poszczególnych małych miast w sieci osadniczej i strukturze gospodarczej kraju.

Prezentowana publikacja, zawierająca kilkanaście tekstów ma na celu dokonanie pewnego przeglądu współczesnych warunków rozwoju małych miast w Polsce, analizowanych zarówno w ujęciu problemowym (m.in. w odniesieniu do funkcji turystycznej, gospodarowania zasobami nieruchomości, rozwoju budownictwa mieszkaniowego, współpracy międzygminnej, projektowania architektoniczno-urbanistycznego i rewitalizacji przestrzeni miejskiej), jak i w odniesieniu do wybranych regionów (m.in. Wielkopolski, wrocławskiego obszaru metropolitalnego, regionów warmińsko-mazurskiego i świętokrzyskiego czy dorzecza Górnej Wisły). Dwa teksty odwołują się także do doświadczeń innych krajów: Ukrainy i Portugalii. Autorami opracowań są przedstawiciele kilkunastu ośrodków akademickich (Uniwersytetu Łódzkiego, Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Politechniki Warszawskiej, Politechniki Krakowskiej, Politechniki Poznańskiej, Politechniki Wrocławskiej, Politechniki Śląskiej i Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach), geografowie, ekonomiści i urbaniści, a także przedstawiciele praktyki. Taki dobór zespołu autorskiego pozwolił na interdyscyplinarne spojrzenie na problematykę małych miast, a także uwzględnienie zróżnicowanych doświadczeń specyficznych dla poszczególnych regionów kraju.

Pragniemy, aby pozycja ta nie tylko dobrze służyła rozpoznaniu możliwości rozwoju małych miast w Polsce, ale również stanowiła inspirację do szerszej dyskusji nad rolą i znaczeniem małych miast w rozwoju społeczno-ekonomicznym kraju oraz założeniami polityki, formułowanej wobec tej grupy jednostek osadniczych.

*Krystian Heffner
Tadeusz Marszał*